"VERDENSANSKUELSEN GRUNNLAG OG OPPRINNELSE" -

Halv-Biografisk Novelle om Samfunn, Psykiatri og Bygd -

Syntese av denne novellen og av "Frie menn", en rent Selv-Biografisk novelle.

Denne er den eneste av fem noveller som forfatteren virkelig er tilfreds med, og kan utgis alene i lite format med kommentarer.

AUGUST SOMMERSTAD

"VERDENSANSKUELSENS GRUNNLAG OG OPP-
RINNELSE" -

Det var første gang han bodde på en rehabiliteringsavdeling, og fortsatte han og oppføre seg sosialt uakseptabelt hadde han fått klar beskjed om at han raskt ville komme dit igjen, Han presset seg til å gå bort til kontoret klokken Ti om Morgenen denne Solfylte Maidagen, for å få dagens dose medisiner. Den Kvinnelige sykepleieren i 40-årene, gikk med hjelpeløse kvasi-feminine skritt inn på Medisinrommet og kom raskt tilbake med en rød dosett, en liten medisinboks.
Hun brukte tommel og pekefinger for å dra ned den blanke, harde, men likevel bøyelige, plaststripen, la en liten kopp over det rommet hvor medisinene lå og helte de oppi. Deretter protokollførte hun det hele.
Hun gikk med han etter seg (det var typisk for ham) inn på kjøkkenet og hun fylte et glass med vann, brydde seg ikke med å se om glasset var rent (han ville vel ikke fått noen form for oppreisning eller økonomisk kompensasjon for det uansett, så da var det vel ikke så farlig), og han studerte det grumsete, halvvarme kommunale vannet.
Det var dette vannet han måtte drikke resten av livet. Det var det det moderne, Demokratiske samfunnet unnet ham. Det var løgnen om Rettighetene; gitt innenfor den rammen som passet dem. Rettigheter var rolleutdeling - rollens potensiale og register. Hun rakte ham vannet, med en beveglse og et ansiktsuttrykk som tydet på ureflekterte rutiner.
Tvert imot, sa hun, når han nevnte det for henne. Her er alt basert på forskning. Du skulle bare visst hvilken mengde med litteratur som ligger til grunn for dette. Lå det litteratur til grunn for hans lidelse og sosiale undergang?
Han tygget medisinene. Han likte ikke vann og drakk minst mulig, gjorde seg raskt ferdig. Så sa han det som han kansje aldri burde ha sagt, det hadde vært bedre og føle seg Intellektuellt overlegen inne i seg, enn å forsøke og bli det sosialt (han så kansje ikke forskjellen?); det førte til en omveltning av et punkt, og dermed hele verdensanskuelsen hans. En verdensanskuelse han med nød og neppe, under store sosiale og personlige vansker, hadde utviklet, kansje mer som et resultat av erfaringer han forholdt seg feil til, kansje forholdt seg selvrettferdig eller selvmedlidende til, enn som et resultat av boklesning.
- Jeg har egentlig ikke noen tro på medisiner. Jeg mener at man skal klare seg på egen hånd, uten dem.
Hun tørket over en benk med en halvtørr klut mens hun uinteressert svarte:
- Men du er jo syk. Du klarer deg ikke uten dem.
Han hadde isolert seg fordi han ble plaget som liten og hans strategi var å trekke seg unna andre mennesker. De som plaget ham hadde gått videre, levde fortsatt i følelsenes vold, han ble tvangsmedisinert.
- Du romantiserer din egen sykdom, sa hun sårt og medlidende.
- Du rasjonaliserer dine egne fordommer, svarte han kontant, han hadde ennå ikke mistet den evnen.
- Rasonalisere er også mitt argument. Jeg tenker fornuftig fordi jeg har utdannelse. Du er irrasjonell fordi du ikke har det.
Språket er på min side, skjønner du. Det er ikke bare og komme fra arbeiderklassen med ni-års grunnskole og forsøke og sette meg på plass.
Hun kom nok også fra arbeiderklassen opprinnelig, men alt som telte var for dem og utsette andre, også deres egne, for den samme forakten de selv var blitt utsatt for.
- Men kansje jeg kunne forsøke og slutte. Jeg vil forsøke og klare meg uten ---

- Men det vil jo alle,svarte hun irritert.
- Men jeg vil ikke være spesiell, forsøkte han seg, allerede nå merket han at han begynte og bli desperat og miste grepet over situasjonen, og det burde jo ha sagt ham noe. Han visste et sted langt bak i bevisstheten at man kunne håndtere en situasjon godt, eller dårlig, med akkurat det samme utsagnet; det var erfaringene, personligheten, sinnsstemningen som lå bak som drivkraft som telte. Plutselig følte han at han likevel kansje burde vært som mannfolkene i bygda, de som så på seg selv som ordentlige menn fordi de visste hvordan de skulle håndtere en situasjon.
- Jeg mener at man skal bruke psykisk styrke for å klare seg mot det man får medisiner for.
- Og hvordan har du tenkt og gjøre det? En tone av flau oppgitthet hadde kommet inn i stemmen hennes, det var ikke noen egentlig diskusjon, de kvalte alt slikt, med medisiner, uføretrygd og ansvarsgruppemøter. En Sannhet kunne ikke vokse ut av hans situasjon, en Sannhet var de sterke, rovdyrenes metoder for å heve seg selv opp; det var deres forhold til omgivelsene.
- Man renser og prosesserer følelsene, slik overlever man psykisk og fjerner alt grums.
- Hvorfor skal man fjerne det da? Han var forundret over hvor lenge hun kunne holde seg i aktivitet ved den kjøkkenbenken.
- Fordi --- alt negativt i livet kommer av følelser. Hat, misunnelse, hevn, maktbehov, ødeleggelseslyst, selvforakt, likegyldighet, mangel på medlidenhet. Dette skaper alle de overgrep vi ser rundt oss i samfunnet ---
- Det er dårlige politiske beslutninger som fører til overgrep.
Flyktningene i bygda som kom fra Balkan-halvøya hadde sagt noe lignende til ham engang. Det var naivt og snakke om erkjennelse overfor krigens brutalitet. Synet en hadde på Godt og Ondt ble kansje formet av det en fryktet, og ikke klarte og forholde seg til, uten en klar forståelse av sakens deler. Fryktet du forandringer, ble Ungdom, Science-fiction og bygdeoriginaler noe destruktivt. Kansje var all følelse av Ondskap varianter av frykt for forandringer, ting som opprørte, var rotete.
- Nei! Nå ble han sint, uten at sinnet kunne hjelpe ham noe særlig.
Det som beviste rettferdig moralsk harme andre steder, beviste aggresjon og mulig psykotisk gjennombrudd her.
Kansje sa sinnet noe om selvinnsikten hans? At han beskyttet seg gjennom en tynn hinne av oppfatninger som nå ble revet ned?
- Sånn er det ikke hos de store filosofene, fortsatte han påståelig. De tenker ikke årsaker på den måten, ikke Religionene heller. Stoikerne sier at Ondskapens Opprinnelse er manglende erkjennelse ---
- Er det fra dem at du har det der med å rense og prosessere følelsene? Det teller ikke mer idag. Det er sinnssyke som står bak voldskriminaliteten. Og kriminelle utlendinger, sånne som deg.
Hun la til i en annen tone, nå hørtes hun nesten engasjert ut:
- Det der du sa om manglende erkjennelse holder jo nesten meg ansvarlig!
Han visste ikke helt hvor han skulle gjøre av hendene, en barnslighet fra Ungdommen han ikke hadde klart og bli kvitt, kom tilbake, forsterket seg, og la en følelse av mindreverd over følelsene hans, som en oversvømmelse.
- Men vi er jo alle ansvarlige ---
- Nei, svarte hun likegyldig, nå gadd hun ikke mer.
HUn gikk bort til kjøleskapet til høyre for benken og begynte og ta ut brød og pålegg, hun skulle åpenbart tilberede et lite måltid.

- Men om alle fjernet de vonde følelsene ved å rense og prosessere dem, ved å gå gjennom eksistensielle prosesser, så ville det jo ikke være noen undertrykkelse igjen ---
- Jo! Nå trampet hun i gulvet, og på en merkelig måte gjorde det ham barnslig.
- Hvordan har du tenkt og få Hitler, Idi Amin og Gadaffi til å starte på den eksistensielle prosessen? Du får det jo til og høres så enkelt ut, men det er veldig komplisert! Tror du virkelig det er så enkelt at all undertrykkelse kommer fra en enkel erfaring, en enkelt drivkraft, en mekanisme.
  Og du kan bare glemme det der med å rense og prosessere følelsene for det er bare utrolig psykologisk naivt, det holder ikke mål!

Og det visste jo hun bedre enn ham, som kun hadde erfaringer som han uansett forholdt seg feil til og bygge sin filosofi på.
- Man må jo få ut aggresjonen ellers så blir man jo sprø! Sa hun, svært høyrøstet, han likte ikke aggressive damer, klarte ikke hele registeret deres, kansje var det derfor han var alene?

Han flyttet rundt på bena, så opp i taket, og forsøkte så og si på en overbevisende måte:
- Det er jo det jeg forsøker og si! Man må få ut aggresjonen! Ved å rense og prosessere følelsene! Lutre dem, som stoikerne sier ---
- Nei! Det er så misforstått! Man blir ikke kvitt de! De ligger i personligheten! De ligger der og ulmer! Og før eller siden eksploderer de! Kansje i voldelig atferd, er det det du vil!?! Da legger vi deg i jern!

En følelsesstemning som skjøt opp i ham i løpet av et sekund fortalte ham det urettferdige i at hans aggresjon var et problem; selv hadde han ikke tall på alle de gangene han hadde blitt banket opp i barndommen.
- Du forveksler det å undertrykke følelsene sine med å kontrollere dem ---
- Nei, sa hun og tygget likegyldig på en brødskive med ost, skinke og paprika.
- Jeg mener det som er riktig, man må bruke følelsene sine konstruktivt, spille på lag med dem. Til og med datteren min på ni vet jo det. Jeg har lært henne det.
- Tror du virkelig at hun gjør det?!? Jeg som har tenkt ut denne geniale teorien som skal frelse verden ---
- Hvem som helst har sagt det der før deg, det er utdatert, det er feil, og om du var så smart så ville du vel ikke vært her?

Han knakk virkelig sammen av det hun sa om hennes niår gamle datter. Han hadde ikke noe å lære bort, det skjønte han nå, når barn ble nevnt. Hadde han virkelig vurdert seg selv, omgivelsene og verdensbegivenhetene så feil?
- Og fjerner du sinnet helt fjerner du en ressurs. Sinne er en ressurs. Det hjelper deg. Du vet at du har rett. Det er en moralsk rettesnor.

For ham var det ikke en moralsk rettesnor, men kun en vei inn på galehuset.
Nå fortsatte hun, mer forsonlig i tonen, og han tok seg i å tenke på hvordan maten smakte for andre mennesker, klissen og gammel ost.
Det var noe beroligende normalt i rutinene hennes.
- Du må bruke både de vonde og de gode følelsene til og gi deg styrke, bygge oppen personlighet. Ellers så blir du syk. Man blir syk hvis man fortrenger de aggressive følelsene og ikke bruker dem.
- Du får medisiner for å dempe dem, sa hun raskt for å hindre ham i å si noe.

- Men fordommer --- klaget han.
- Fordommer endrer seg når samfunnet endrer seg. Det er unødvendig og rense følelsene for å bekjempe det. Voldtekt skyldes ikke fordommer.

Mer klarte han ikke å si. Han hadde fått sine medisiner, og selvbildet radikalt endret, så han gikk tilbake til sin psykiatrileilighet, som han i generøsitet og kristen nestekjærlighet, i ekte demokratisk ånd, hadde fått tildelt. Han hadde rett til behandling, men ikke til noe mer, og det betydde og fungere i hverdagen utenfor samfunnet.
Han forsøkte og si noe om seg selv, men hans situasjon var som den var. Den hadde ingen skjulte sider, intet potensiale de ikke allerede hadde diagnostisert eller mobbet, intet uoppdaget barneland.
I løpet av de påfølgende dagene hadde nyheten om den store filosofen spredt seg, og alle de andre pasientene på avdelingen hadde fått høre om hans filosofiske hovedverk, som ville få stor betydning innen moral filosofien. Det hadde blitt diskutert over medisinutdelingen, over en kopp kaffe, det var den oppmerksomheten teoriene hans fikk.
De lo av ham. Alle sammen, det var det de gjorde. Noen bare litt mindre åpenbart enn andre. Andre var oppgitte, noen var forundrede. Noen var sjalu, men det ble sett på som moralsk harme, grunnet hans status. Enten visste de noe som han ikke visste, eller så støttet de seg på alminnelig folkemening, det som lå i tiden.
For hadde ikke stoikerne likevel mer rett enn vanlige menneskers tenkning, eller hadde ting utviklet seg slik at det som var pøbelaktig idag likevel sto over det edle og aristokratiske fdra Antikken?
Som vanlig visste han ikke. Eller kom deres meninger fra forskning? Fra noe moderne? Hva var så moderne med Mannssjåvinismen på bygda? Kansje ville han aldri bli istand til å gi svaret, eller finne svaret på disse spørsmålene. På bunnen av samfunnet forsøkte han å skrape sammen deler til en forståelse av virkeligheten, som skulle gjøre at han kunne forholde seg til det, og bringe den indre, følelsesstorm til ro. Et desperat forsøk i å tiltuske seg verdigheten i å tenke selv?
Men han visste at han led, og det så han ingen grunn til å betvile.
Han besvrte Descartes berømte spørsmål ved hjelp av selvmedlidenhet. Han visste at han led fordi selvmedlidenheten fortalte ham det. Lidelsen var altå tilværelsens grunnprinsipp. Det hadde også andre store menn sagt før ham, så det kunne han trygt basere seg på. Kvinnen som fødte barn i smerte, og det altgjennomtrengende begjæret. Hvordan kvittet man så seg med smerten? Drev ut demoner, mediterte, målte nivåer.
Det var mange metoder for å bekjempe lidelse, og anti-psykotiske medisiner, som han feilaktig gikk på, som det senere skulle vise seg, var en av dem. Den passet best for en som ham, som ikke ble unnet verdigheten i å ha hatt et traume. Men, erkjente han, idet ahn rørte i en gryte med ris paprika og kjøtt, som han slatet og pepret, alle religioner og moralsystemer var utvelgelser av enkeltdeler, og de enkeltdelene tiltrakk seg de menneskene som passet til de. Det var ikke snakk om moral, men personligheter. Å spise krydret lam, som han nå skulle gjøre, tilberedt med salvie, var kun en utvelgelse, og det var alltid en sjanse for at det du hadde valgt ut var feil, at andre beviste at det bvar feil, ved å fremtre sterkere, bruke mer kjeft, og få deg til å føle skam.

Han hadde kansje valgt seg ut feil del, eller så trodde han ikke sterkt nok på den. Han brukte en nyinnkjøpt øse av tre (for en gang skyld brukte han penger på fornuftige ting, som de gamle kvinnene ville ha uttrykket det), og helte over fra kasserollen til tallerkenen.
For en gangs skyld satt han ved kjøkkenbordet, og ikke foran fjern-synet. Han begynte glad på måltidet.
Kansje han skulle gjøre det beste ut av sin tid her inne på denne avd-elingen, glemme alt snakk om "Følelser" og "Prosessering", og alle drømmer om å bli et helt individ, om å lede seg selv? Bare godta det stjernene hadde tilskrevet ham. Astrologi? Var det det han skulle tro på nå? Han var ialle fall ikke født under en uheldig stjerne så lenge han ikke ønsket seg urealistiske ting. Mens han tygget på det saftige kjøttet begynte han og tenke på psykitrien, det systemet han nå var inne i.
Det var ikke ulikt alt han hadde gjort opprør mot, for å danne sin unike personlighet i et samfunn av slitere:
skole, familie, venner, Kristendom, politikk, penger, millitæret, bygda. Alt dette trengte Sannheten og Sannhet det var en måte og utøve makt på, og maktfølelsen var viktigere for enkelte menneksketyper enn andre. Den som taper, er den som ikke føler seg krenket av maktesløshet , på noen annen måte enn at det gjør vondt, uten at det stimulerer til handling. Han følte seg krenket av maktesløshet, men ikke nok til at han ville ta det utover andre. Derfor var han på Institusjon nå.
Han, som alltid hadde følt seg mer menneskelig enn resten, ble gjort til en ting ut av et karaktertrekk, et skjebnetrekk - det definerte den sosial-psykologiske tidsalder; dens opptatthet av enkelte karaktertrekk istdetfor at det var en del av noe større, en utvikling.
Det var menneskets form som muliggjorde Ondskap, det tenkte han mens han drakk mineralvann fra et nyvasket Melkeglass.
Men han ville ikke tenke mer, bare finne seg en hobby og leve et sted i samfunnet, uten noe moralsystem, som gjorde ham til en fiende noen kunne beseire. Da ville han slippe unna det han hatet og fryktet mest: de situasjonene der de ikke samsvarte, der han var mens de ikke var.
Han var kvinnelige prester ti år før det ble akeptert. Ondskap er den barnslige, trassige fortvilelsen i å vite at de ennå ikke vet, men å ikke kunne kommunisere det til dem.
- Stoiker, mumlet en av de andre pasientene som han traff sammen med pleiere når han skulle til butikken.
- Han er syk, han forstår ikke hvordan dagens virkelighet er, han har forlest seg på gamle bøker.
Og her nede på bunnen av samfunnet skjønte han plutselig en av årsakene til Ondskap, som det å ikke kunne hevde seg:
det fantes ingen kanal for dine følelser, ingen politikk for din bakgrunn, og ingen mening uten et motargument. Han lette etter frihet fra andre, det hadde han ingen sjanse til å oppnå i det de gjorde det i, makt, sex eller penger, ei heller i samspill. Det lå for ham i den overstigende mening, og overstigende eller ikke overstigende meninger lå kun i pers-onens natur: den grad av frihet du fikk lå i behandlingen andre ga deg grunnet din natur.
- Stoiker, fnyste de med oppgitthet.
- Du er en bygdetulling, intet annet.
Jeg vet bedre enn dere, tenkte han, jeg kan bare ikke finne argumenter som beviser det, og dere overhører bare dem uansett. Eller var han bare det de sa, en tulling, og manglende medlidenhet var problemet?

Hvem har rett når alle kan føle like sterkt, og alle kan vise til den samme erfaringen av lidelse? Var det å ha rett bare en interesse? Han visste ikke og han brydde seg ikke. Han kjøpte en pakke lakris på kiosken og gikk hjem i solskinnet, oppglødd av øyeblikkets livsfølelse og drag av forklarelse.

Senere, på den ukentlige sammenkomsten hver Fredag (som det kun var tillatt å skrive ned i Møteboken når en var ansvarlig ved sitt rette navn, Fredagskos - fordi Fredagsmiddag ikke virket umyndiggjørende nok?), sa Mikkel, en av lamgtidspasientene:
- Ivan, du er ikke noe bedre enn oss, og du vet ingenting vi ikke vet.
Han sa ingenting. Bare satt der og visste at han hadde rett.
- Du er som disse Ungjentene som blir Gravide, de er også egoistiske. Du ser ikke ut på håret. Og så har jeg hørt at du Onanerer.
Han funderte bittert et øyeblikk over Pasienters plettfrie seksual moral. Også her inne skilte han seg ut.
- Tror du at du er tøff, sa Mikkel til slutt.
Han kom sldri til å bli noe annet enn et bygdemenneske, han døde i troen på at de lokale alkoholikerne selv hadde skylden.
Han ergret seg over at det slitte, rufsete håret hans ble forbundet med Maskulinitet: det dreier seg ikke om Moral eller Umoral, tenkte han, men om vanlige mennesker som kjemper med eksistensielle problemer og finner en løsning på dem, innenfor rammene av hverdagens muligheter. Nei, sa Arne, en av Personalet senere. Man må ta ansvar for sine handlinger. Han fikk det til og hørest positivt ut at han følte at alle måtte stå til rette for ham.
- Tobakken i brystlommen, sa han surt og følte seg mindreverdig.
- Ja, sa Mikkel.
- Sånn var de Mannfolkene jeg kjente som liten.
Livet fremsto for ham som en problemløsende oppgave, ut av begrensede, forutbestemte forutsetninger, og kjønnsroller var Mikkels forutsetning.
- Da vil jeg heller ha den forutsetningen, enn å springe rundt med langt hår, onanere og ikke jobbe. Det kommer ikke mye godt ut av det. Det kommer mer godt ut av mine forutsetninger.
Mikkel, tenkte han, visste bare hvordan det var her, Nord i landet, i bygda, på Institusjonen. Og hva visste han da om resten? Og han uttalte seg så skråsikkert om Moral! Tenkte han mens motstanden skjøt opp i ham. Motstanden i ham - var formløse følelser, minner, erfaringer, aggresjon, behov rettferdiggjort av alt dette; tilskitnede og uprosesserte - helt i utkanten av Bevisstheten og reaksjonsmønsteret, de virket ikke med i Ham. Var det noe rart at han fulgte ordre, som om det var slik det var, og aldri fikk vite med seg selv hvem han var.
- Du trenger vel ikke se såpn ut på håret for å finne ut hvem du er.
Men han hadde altså mistet ideene. Men som han husket å ha lest, var det kansje tap av handelsruter som gjorde at det gamle, kongeriket Nubia forsvant, ikke ideer. Så hvorfor bry seg med å ha rett gjennom ideer og ledes av seg selv og ikke av andre? Det var ikke der det lå uansett! Han spiste (ved godt mot - måltidene rev ham alltid løs fra alt annet), gikk hjem og la seg til og sove, og idet han sovnet inn for kvelden var det akkurat som om hele hans lille værelse rommet hele tilværelsen, historien og universet.
Han skulle bort, bort fra denne rettferdsavstumpede bygda hvor sjelen, talentet og personligheten lå i håret, og ikke i ansiktet.

~~For overfor folkedomstolen ble du dømt uten medisinsk eller juridisk granskning i saken, pulling med prater etc.~~